

Streszczenie

Autorka rozprawy: Dorota Pufund

Tytuł rozprawy: Doświadczenie szkolnych i pozaszkolnych przestrzeni edukacyjnych przez osoby w spektrum autyzmu

Promotorka rozprawy: dr hab. Dorota Podgórska-Jachnik, prof. UKW, prof. UŁ

Przedmiotem niniejszego badania jest rekonstrukcja doświadczenia szkolnych i pozaszkolnych przestrzeni edukacyjnych przez osoby w spektrum autyzmu.

Wybór problematyki naukowej wytłumaczyć można na trzech poziomach – po pierwsze jako wyraz zidentyfikowanej luki w zakresie pierwszoosobowych badań nad spektrum autyzmu, po drugie odpowiedź na apele samorzeczników dotyczące przywrócenia im należytego miejsca i statusu w dyskursie o i wokół autyzmu, ale także – po trzecie – rosnąca ciekawość poznawcza, której źródłem i inspiracją jest codzienna praktyka terapeutyczna i diagnostyczna z dziećmi i młodzieżą w spektrum autyzmu oraz ich rodzinami. Jako cel naukowy przyjęto próbę rekonstrukcji znaczeń nadawanych doświadczeniu szkolnych i pozaszkolnym przestrzeni edukacyjnych przez osoby w spektrum autyzmu, opis warunków spacialnych tych przestrzeni, ale i związanych z nimi jakości – wzorów, typów, schematów funkcjonowania. Na poziomie prakseologicznym – a zatem edukacyjnej *praxis*, istotnym było wyznaczenie w oparciu o pierwszoosobową perspektywę, możliwych strategii wsparcia w zakresie organizacji przestrzeni edukacyjnej, a tym samym zdobycie nowej lub poszerzenie aktualnej wiedzy na ten temat.

Problemy badawcze sformułowano w postaci pytań. Naukowe dociekanie stanowiło przede wszystkim próbę zrozumienia badanego zjawiska, a nie chęć dokonywania jego pomiaru, stąd też pytanie główne dotyczyło sposobu i związanych z nim jakości: Jak doświadczają szkolne i pozaszkolne przestrzenie edukacyjne osoby w spektrum autyzmu? Zostało ono rozwinięte za pomocą pytań szczegółowych, mianowicie:

- Jaka jest specyfika funkcjonowania osób w spektrum autyzmu widziana przez pryzmat ich doświadczeń sensorycznych związanych z edukacją szkolną? Jak osoby w spektrum autyzmu budują wiedzę o sobie? Jak doświadczają autyzmu? Jak postrzegają siebie?
- Jakie są miejsca znaczące w szkolnych i pozaszkolnych przestrzeniach edukacyjnych osób w spektrum autyzmu?

- Jakie jest doświadczanie sensoryczne osób w spektrum autyzmu? Jakie ujawnia bariery? Jakie znaczenia nadają swojemu „sensorium” osoby w spektrum autyzmu?
- Jakie są bariery i ograniczenia tkwiące w szkolnych i pozaszkolnych przestrzeniach edukacyjnych osób w spektrum autyzmu w ich perspektywie?
- Jaka jest reprezentacja oczekiwań i potrzeb w zakresie (współ)tworzenia wspierających przestrzeni edukacyjnych oraz wspierania efektywnego bycia w przestrzeniach edukacyjnych badanych osób w spektrum autyzmu? Gdzie upatrują one szans, a gdzie zagrożeń?

Badanie osadzono w orientacji jakościowej, przyjmując paradygmat interpretatywno-konstruktywistyczny. Rozprawa ma formę etnografii wielostanowiskowej zgodnie z koncepcją George’a Marcusa. Triangulacja źródeł możliwa była dzięki zastosowaniu różnorodnych metod zbierania danych, takich jak: wywiady swobodne mało ukierunkowane, sensoryczna etnografia – spacer sensoryczny (*walk-alongs* oraz *extended journeys*) i „odczuwanie uczestniczące” oraz analiza treści blogów. Metodologia teorii ugruntowanej posłużyła w niniejszej pracy jako metastrategia analityczno-badawcza.

Projekt uzyskał pozytywną opinię Komisji Etyki ds. Badań Naukowych w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Materiał badawczy zbierano w latach 2019-2022. Do przeprowadzenia kwerendy blogów posłużono się metodą słów-kluczy, korpus danych budowano metodą cykliczną. Sukcesywnie go poszerzano o dane zgromadzone w kontakcie bezpośrednim – przeprowadzono 13 wywiadów swobodnych oraz dziewięć spacerów sensorycznych (w Warszawie, Szczecinie, Świeciu, Grudziądzu oraz w Bydgoszczy). Rekrutacja do badania miała charakter celowy, nielosowy, także w oparciu o system poleceń tzw. metodą śnieżnej kuli. W badaniu bezpośrednim wzięło udział 13 osób w spektrum autyzmu – pięć kobiet oraz ośmiu mężczyzn (w tym jedna osoba niepełnoletnia).

Analiza danych była wspomagana za pomocą oprogramowania MAXQDA. Zgromadzony korpus tekstu włączony do ostatecznej analizy obejmował łącznie 962 strony.

Rezultatem niniejszej pracy jest rekonstrukcja obrazu doświadczania osób w spektrum autyzmu – topografii doświadczania, multisensorycznego krajobrazu szkolnych i pozaszkolnych przestrzeni edukacyjnych. W końcowym rozdziale zaprezentowano implikacje praktyczne w zakresie projektowania uniwersalnego oraz edukacji inkluzyjnej. Podjęto wątki dotyczące neuroróżnorodności w „edukacji dla wszystkich”, ale także przedstawiono perspektywę osób w spektrum autyzmu w procesie współtworzenia „najmniej ograniczającego środowiska”. Na poziomie praktycznym zaprezentowano propozycję schematu wdrażania strategii dostępności w odniesieniu do uczniów i uczennic w spektrum autyzmu oraz o

indywidualnych potrzebach edukacyjnych. Rozprawę zamyka glosa, dopuszczająca subiektywny głos badaczki na temat doświadczania współbycia.